

HALKEVLERİNİN KÜLTÜR FAALİYETLERİNDE EDEBÎ METİNLERİN ROLÜ

ROLE OF LITERARY TEXTS IN CULTURAL ACTIVITIES OF PEOPLE'S HOUSES

Mehmet OKUR*

ÖZ: Osmanlı Devleti'nin son yıllarına damgasını vuran Türkçülük hareketi, Türk kültürüne dair çok sayıda araştırmayı da beraberinde getirmiş ve bu araştırmalar cumhuriyetin ilanından sonra milli bir politika halini almıştır. Nitekim bu amaçla başta Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Halkevleri olmak üzere bazı yeni kurum ve kuruluşlar meydana getirilmiştir. Bu kuruluşlar arasında özellikle Halkevleri, Türk dilini, tarihini, coğrafyasını ve kültürünü tanıtmaya yönelik çok yönlü çalışmalar yapmış, Türkiye Türklüğünün millet kimliğinin güçlendirilmesinde ve modern yaşam kurallarının benimsetilmesinde büyük rol oynamıştır.

Halkevleri, Dil - Edebiyat, Tarih – Müze, Kütüphane ve Yayın şubeleri ile Türk dili ve Türk tarihi konusunda halkın bilgi ve kültür seviyesinin yükseltilmesine, yurt sevgisi ve yurttaşlık duygusunun geliştirilmesine, unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerleri, dil unsurlarını, öz Türkçe kelimeleri ortaya çıkarmaya, yayınlamaya ve bunları günlük yaşama dâhil etmeğe çalışırken, Temsil Şubeleri de, çeşitli Türk destanlarında yer alan Türkün yüksek ahlakını, gelenek-göreneklerini ve kahramanlıklarını birer piyes şeklinde yeniden kaleme alarak halka sunmaktaydı. Yine bu piyeslerde Türklük bilinci, Türk milletinin kökleri, Orta Asya Türklerinin yaşamları, yurtlarından göçleri, savaşları, yazıtları, kurdukları devletler, meydana getirdikleri medeniyetler konu edinilmiş, tarihe yön veren Türk büyükleri ön plana çıkarılmış ve cumhuriyet tarihi ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca başta dürüstlük kavramı olmak üzere, kadın-erkek ilişkileri gündeme getirilmiş, kalkması veya yerine getirilmesi istenen alışkanlıklar konusunda örnekler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, halkevleri, millî kültür, destan, piyes (oyun).

ABSTRACT: Movement of Turkism, which left its mark on last years of Ottoman State, brought a lot of studies about Turkish culture with it and these studies become a national policy after proclamation of the republic. As a matter of fact, for this purpose, some new institutions and organizations including Turkish Historical Society, Turkish Language Association and People's Houses were constituted. Among these organizations, particularly People's Houses carried out multi-directional studies for promoting Turkish language, history, geography and culture, and played a big role in strengthening national identity of Turkishness in Turkey and getting modern life rules adopt.

While People's Houses, through its branches of Language – Literature, History – Museum, Library and Publication, were trying to raise the folk's knowledge and cultural level about Turkish language and Turkish history, to improve love of homeland and sense of citizenship, to reveal and to publish cultural values, linguistic elements and pure Turkish words, which sunk

* Prof. Dr. - Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/Trabzon - okur25@yahoo.com

into oblivion, and to include these in daily life, its representative branches were presenting to the folk by re-writing the Turk's high moral, customs and traditions, and heroics in various Turkish epics as stage play. Again, on this stage plays, consciousness of Turkishness, Turkish nation's origins, Central Asian Turks' life's, their immigrations from their homeland, their wars, inscriptions, states by them, civilizations by them were mentioned; Turkish elders who steered history were brought into the forefront and were associated to history of the republic. Besides, including honesty concept, woman-man relationships were proposed an item for the agenda, and examples were presented on habits which were requested to be removed or to be fulfilled.

Keywords: Atatürk, people's houses, national culture, epic, stage play (play).

Kültür kavramı, günümüzde değişik amaçlar doğrultusunda farklı şekillerde yorumlanmakla beraber genel olarak; bir milletin belli bir coğrafi alan ve tarihsel süreç içerisinde, kendi şartlarına ve ihtiyaçlarına göre meydana getirdiği bir medeniyet (Cunbur, 1981: 31) ve yaşama tarzı (Turhan, 1997: 37) olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla her kültürün bir milleti temsil ettiği dikkate alındığında, milletlerin ancak kültürleri sayesinde var olabildiği, kültürün bulunmadığı yerde milletin de mevcut olamayacağı ortaya çıkar. Başka bir ifadeyle, millet ve kültür öyle iki kuvvettir ki, birbirlerinin hayat kaynağını teşkil ederler. Millet kültürü meydana getirir, kültür de milleti yaşatır. Atatürk, kültürün bir millet için taşıdığı önemi şu sözlerle vurgulamaktadır: "...Bugün yaşayan uluslar, varlıklarını ispat ve sürdürmek için çalışırlar. Fakat onların dayanacağı bir esas, kökünü kendisinden alacağı bir kültürleri bulunmazsa, temel sağlam olmaz. Onun içindir ki, tarihlerinde kültür izi bırakmayan ulusların en nihayet adları kalmıştır..." (Yüksel, 1994: 1040). Kültür millet tarafından zenginleştirilip yükseltilirken, kültür de millet topluluğuna hız vererek onu yeni aksiyon ufuklarına doğru iter (Kafesoğlu, 1969: 449). Nitekim Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde devleti kurtarmak adına ortaya atılan 'Osmanlıcılık' ve 'İslâmcılık' gibi o devre göre büyük siyasal projelerin işe yaramadığı anlaşılınca, kurucu unsur olan Türk milletin uyandırılmasını amaçlayan bir akım ortaya çıkmıştır. Türkçülük olarak adlandırılan bu akımın temsilcileri kurdukları çeşitli siyasî ve ilmî cemiyetler (*İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türk Derneği, Türk Yurdu Derneği ve Türk Ocağı vb.*) vasıtasıyla bir taraftan Türk kültürünü geliştirmeyi, diğer taraftan da bu kültüre dayanarak Türk devletini yükseltmeyi tasarlamışlardır (Akçura, 1981: 60-62; Çobanoğlu, 2001: 1-11; Tunaya, 1998: 440).

Osmanlı Devleti'nin son on yılına damgasını vuran bu politika cumhuriyetin ilanından sonra milli politika halini almış, hatta bu amaçla başta Türkiyat Araştırma Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Halkevleri olmak üzere bazı yeni kurumlar da kurulmuştur (Çeribaş ve Aça, 2016: 75-92). Bu kuruluşlar arasında özellikle Halkevleri, Türkiye Türklüğünün millet kimliğinin güçlendirilmesinde ve benimsenmesinde önemli rol oynamıştır.

19 Şubat 1932’de kurulan Halkevleri¹ Misak-ı milli sınırları içinde doğan yeni Türk devletinin asıl temelini oluşturan ve ortak bir kültüre sahip olan halk unsurunu; eğitim-öğretim ve sosyal düzeyini yükseltmek, kaderde-kıvançta ortak ülküler etrafında kenetlenmek, ulusal bilinç içinde kaynaştırmak ve dinamik bir toplum yaratılması amaçlayan bir kültür müessesesi idi. Nitekim halkevleri hakkında Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey şunları söylemektedir:

“Arkadaşlar biz halkevlerinin samimi ve bütün Türk vatandaşlarını eşit şeref mevkiinde gören zihniyetle kurulmuş çatıları altında bütün vatandaşları toplamaya ve itinalı bir kültür çalışması içinde milli birliğe yükselmeye azmetmiş bulunuyoruz. Bir milletin yetişip istikbale hazırlanması için klasik vasıtalar ve müessesler mekteplerdir. Fakat muasır milletler, milli bir mevcudiyet olarak yetişip teşkilatlanmak için mekteplerin yalnız usuller, nizamlar altında çalışmasını kâfi görmüyorlar. Gerçi tam şuurlu ve kuvvetli vatandaşlar yalnız mektep sıralarında iyi ve ciddi programlarla ve ameli tatbik usulleriyle yetişmiş olabilir. Fakat bu sırada milletleşmek için milletçe kütleleşmek için mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak esasının kurulması lazımdır.

Cumhuriyet Halk Fırkası’nın Halkevleriyle takip ettiği gaye; milleti şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmaktır. Bu mahiyette bir halkevi teşkilatını bütün halk için esas olarak yetiştirecek olgun insanlardan mürekkep bir rehber unsura ihtiyaç vardır. ...Halkevleri yetişmiş bir vatandaşın kendisi gibi yetişmeye fırsat bulamayan vatandaşları da yetiştirmesi için bir zaman tahsis etmesi talebini ortaya koyuyor. Bu cemiyetleşmek fikri bütün halkevleri faaliyetlerinin esas temelidir.” (Ülkü, 1933: 6-8).

Türk inkılâbını Türk milletinin kuruluş savaşı olarak niteleyen (İnönü, 1934: 1389) İsmet (İnönü) Paşa da Halkevlerinin açılış nedenlerini şöyle ifade etmekteydi:

“Halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takip edilen kültür politikası, ilim ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni, en doğru malumatı ortaya dökmektir. Halkevleri, vatandaşların külfetsiz toplanacakları yer olduğu gibi, vatandaşların memleket ve millet işlerini bilhassa milletin yüksek kültür işlerini, düşündükleri, zahmetsizce konuşabilecekleri yerler olacaktır.” (Ülkü, 1933: 99)

¹ İlk olarak; Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul ve Adana olmak üzere 14 ilde açılan Halkevleri 1950 yılına gelindiğinde 478’e, Halkodaları ise 4.332’ye ulaşmıştır (Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri, 1963).

Atatürk'ün yakından tanıyan kişilerden birisi olan Hasan Rıza Soyak da hatıralarında Halkevlerinin kuruluş amaçları hakkında şunları belirtmektedir:

“Halkevleri dil kolları vasıtasıyla Türkçenin güzel kelime ve terimlerini aslı ve orijinal kaynaklarından çıkarıp yayacaklardı. Dilimizin en güzel en temiz konuşulduğu yerler bu evler olacaktı.

En yeni piyesler oralarda temsil olunacak, en ince yerli ve içli şiirlerimiz oralarda okunup dinlenecekti.

Tarih kolu da birkaç medeniyetin üst üste geldiği memleketimizde mahalli tarih ve genel olarak Türk tarihi üzerinde araştırma ve incelemeler yapacaktı. Bu bakımdan Halkevleri, dil ve tarih kurumlarıyla daima temas halinde bulunacaklardı.

Diğer taraftan oralarda, edebiyat, resim, musiki ve folklor gibi bir milletin medeni seviyesini, irfanını, milli zevkini, kısaca hüviyet ve varlığını belirten güzel sanatların genişlemesi ve yayılması için çalışılacaktı.

Esasen sağlam bünyeli bir millet olan Türk ırkının rasyonel tekniğe dayanan sistemli çalışmalarla sıhhat, kuvvet ve güzelliğini artırmak Halkevlerinin başlıca hedeflerinden biriydi. Buralarda en çok ehemmiyet verilecek sporlar, milletimizin tarihi ananesinde büyük yer tutan güreş, binicilik ve avcılık olacaktı.

Halkevlerinin esaslı işlerinden biri de çevrelerindeki köyleri gezerek bir taraftan oraları tanımak, köylülerimizle yakınlık sağlamak; diğer taraftan da onların umumi bilgisini artırmak, iktisadi durumlarını ıslah etmek yolunda kendilerine yol gösterici ve yardımcı olmak, çocuklarına ve hastalarına bakmak ve baktırmak idi.

Köycülük kolu, köylerde öğretmenler ve askerlikte çavuş ve başçavuş olarak yükselmiş okuryazar köylülerden teşkil edilmiş olan eğitimciler ile iş birliği yapacak, onların varlığında emellerini gerçekleştirmek yolunda pek büyük destekler bulacaklardı...

Mahallinde mevcut veya yeniden bulunacak olan her türlü eski eserlerden-küçük de olsa-bir müze tedarik edilecek, kitaplarla mümkün mertebe zengin bir kütüphane kurmak, halk dersaneleri ve vakit vakit kurslar ve sergiler açmak, konserler, konferanslar, tiyatrolar tertip etmek, halkevlerinin başarmaya gayret edecekleri görevlerdendi.

Halkevlerini yaşlı veya genç fedakâr ve idealist aydınlar idare edeceklerdi. Oralari, kızı, kadını ve erkeğiyle bütün vatandaşların samimi bir hava içinde, hep beraber, el ele çalışıp eğleneceği, Türk cemiyetinin yeni ve ileri hayatının kökleşip olgunlaşacağı yerler olacaktı. Aynı zamanda gençlik kahvehanelerden, meyhanelerden ve avarelikten kurtarılacaktı.” (Soyak, 2005: 457-458).

Görüldüğü gibi Halkevleri kendisine yüklenen misyon ile ülkenin eğitim ve kültür politikalarını destekleyen en önemli kuruluş olarak ortaya çıkmıştı. Bu kuruluşlar aracılığı ile halk eğitimi yaygınlaştırılacak, cehalet ortadan kaldırılacak, cumhuriyete sahip çıkılacak, milli ve modern bir toplum yaratılabilecekti (Gümüšoğlu, 2005: 131-132).

Bütün bu hedefler ışığında halkevlerinin üzerine aldığı en önemli vazife eğitim ve kültür alanında yapacağı faaliyetler olacaktır. “Halkevi Teşkilat, İdare ve Mesai Talimatnamesi”²ne göre 9 ayrı şube halinde teşkilatlanan halkevlerinin³ her bir şubesi kendi alanında halkı kültürlendirecekti. Belirlenen bu talimat doğrultusunda örneğin “Dil-Edebiyat”, “Tarih ve Müze” şubeleri, Türk dilini ve tarihini araştırmaya ve düzenlediği konferanslarla halkın eğitim-kültür seviyesini yükseltmeye çalışırken, Temsil (Tiyatro) Şubeleri ise, Dil-Edebiyat, Tarih ve Müze şubelerinin araştırmalarından hareketle Türk milletinin kökleri, Orta Asya Türklerinin yaşamları, yurtlarından göçleri, savaşları, yazıtları, kurdukları devletleri, meydana getirdikleri medeniyetleri, tarihi şahsiyetleri yeniden yorumlayarak ve temsil edilerek halka sunmuş ve cumhuriyet tarihi ile ilişkilendirmiştir. Yine başta dürüstlük ve ahlak kavramı olmak üzere, Türk tarihinde kadın-erkek ilişkileri gündeme getirilmiş, kalkması veya yerine getirilmesi istenen alışkanlıklar konusunda halka örnekler sunulmuştur (Varnalı, 2008: 146-154). Bu özelliği ile Osmanlı döneminde ortalama Türk halkını temsil etmekten uzak genelde batı kültürünün ve aydın kesimin tekelinde olan tiyatro görüşü⁴ cumhuriyetle birlikte değişmiş, Türk tarihinden ve medeniyetinden hareketle halkın kültür düzeyini yükseltmeyi amaçlayan bir unsur olarak görülmeye başlanmıştır (Uluskan, 2010: 457). Bu süreçte Atatürk’ün sanata ve sanatçıya büyük önem

² 1940 yılında Halkevleri Teşkilat, İdare ve Mesai Talimatnamesi’nin dili sadeleştirilerek, Halkevleri Çalışma Talimatnamesi olarak güncelleştirilmiştir. Ayrıca şube toplantıları, şube teşkilatı, ceza hükümleri gibi konuları bir düzene sokan Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi çıkartılmıştır. Bu talimatname ile birlikte Halkevi başkanlarının parti yönetim kurulu üyeleri arasından seçilmesi zorunluluğu kaldırılmıştır. Ayrıca Dil Tarih ve Edebiyat Şubesi “Dil ve Edebiyat Şubesi”; Sergi ve Müze Şubesi de “Tarih ve Müze Şubesi” ismiyle yeniden teşkilatlandırıldı (Küçüküçürlü ve Okur, 2007: 14-15).

³ Bu şubelerin isimleri şöyleydi: Dil-Tarih ve Edebiyat Şubesi, İctimaî (Sosyal) Yardım Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Neşriyat (Yayın) Şubesi, Ar (Güzel Sanatlar) Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Köycülük Şubesi, Müze ve Sergi Şubesi (C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, 1932: 6).

⁴ Türk halkının tiyatro ile ilk tanışması Tanzimat döneminde mümkün olmuştu. Ancak bu tanışma değil Anadolu halkı devletin merkezi olan İstanbul’da bile çok sınırlı kalmıştı. İlk Türkçe oyun sarayın ısmarlaması ile Şinasi tarafından kaleme alınan “Şair Evlenmesi (1859)” adlı oyundur. Şinasi bu oyunda halk dilinden ve kültüründen örnekler vermeye çalışmış, bu amaçla bol bol atasözü ve deyim kullanmıştır. Mitolojiye değer verip oyunlarında en çok kullanıma Abdülhak Hamit Tarhan olmuştur. Tarhan’ın konusunu mitolojiden, efsane ve masallardan, tarihî olaylardan alan oyunlarından bazıları şunlardır: Nesteren (1877), Eşber (1880), Zeynep (1908) ve İbn-i Musa (1917). Musahipzâde Celâl ise oyunlarında Türk Halk Edebiyatından, halk tiyatrosundan, gelenek ve göreneklerinden hareketle “İstanbul Efendisi (1913-14)” ve “Kaşıkçılar (1920)” kaleme almıştı (And, 1985: 1610; Tan, 2001: 257-258).

vermesi⁵ ve yeni kurulan devletin kıt ekonomik imkânlarının kültür-sanat kurumları için seferber edilmesi belki de Türk milletinin en önemli kazancı olmuştur (Nutku, 1983: 2511; Şener, 1998: 13). Zira o Avrupa'ya karşı asil mücadelenin şimdi başladığını ve bu mücadelede Türk milletinin varlığını devam ettirmesinin ancak kültürünü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmakla mümkün olabileceğini belirtiyordu (Yüksel, 1994: 1041-1042).

Büyük bir devlet adamı olduğu kadar aynı zamanda bir kültür adamı olan ve Avrupa medeniyetinin yaratılmasında antik Yunan tiyatrosunun, Shakespeare'in eserlerindeki mitolojinin, destan ve efsanelerin büyük rol oynadığını çok iyi bilen, Ziya Gökalp gibi iyi bir kültür kuramcısını tanıma fırsatını bulan (Tan, 2001: 257) Atatürk, konusunu; Türk tarihinden, Türk halk kültüründen alan oyunlar yazdırarak veya yeniden yorumlatarak Halkevlerinde sahnelenmesini sağlamış, Türk kültürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Öyle ki Türk halkının büyük bir kesimi Türk milletinin siyasi ve medeniyet tarihinde oynadığı rolünü, siyasi ve edebî şahsiyetlerini Halkevlerinin Temsil (Tiyatro) şubelerinin sergilediği oyunlar dolayısıyla öğrenmiş, tiyatro üzerinden tarih bilinci kazanmıştır (Taştan, 2007: 279).

Halkevlerinin kuruluşunun daha ilk yılında 55 Halkevi'nde 511 temsil verilmiş, bu sayı 1937 yılında 167 Halkevi'nde 1549 temsile yükselmiştir. 1942 yılına gelindiğinde ise, telif ve tercüme olarak Halkevleri oyun dağarcığındaki eser sayısı 77'ye ulaşmıştı (Sakaoğlu, 1988: 21).

Halkevlerinin faaliyetlerini yakından takip eden Atatürk, Temsil Kolu'nda gösterilecek oyunların konularının belirlenmesinde dikkatli olunmasını, Türk tarih ve medeniyetinden yararlanılmasını veya toplumsal hayatın sorunlarının irdelenmesini istemiş, bazı oyunların konularını bizzat kendisi vermiş, bazı oyunların metinlerini inceleyip düzeltmiş, hatta temsillerinde hazır bulunmuştur - Örneğin, Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in "Akın" oyununun yazılışını denetlemiş ve sonunu değiştirmiştir (Tan, 2001: 257).

1930'lu yıllarda konusunu Türk Tarihinden, uygarlığından, destan ve efsanelerinden halk kültüründen alan birçok oyun yazıldı. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Faruk Nafiz Çamlıbel: Akın, (1932), Özyurt (1932), Kahraman (1933), Yangın, (1933), Münir Hayri Egeli: Bayönder (1932), Öz Soy, Bir Ülkü Yolu (1932), Behçet Kemal Çağlar: Çoban (1933), Ergenekon (1933), Attilâ (1935), Yaşar Nabi Nayır: Mete {1932}, İnkılâp Çocukları (1933), Beş Devir (1933), Köyün Namusu (1933), İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci: Şeriye Mahkemesinde (1933), Belkıs (1934), Halit Fahri Ozansoy: On Yılın Destanı (1933), Necip Fazıl Kısakürek: Tohum (1933), Aka Gündüz: Beyaz

⁵ Tiyatro sanatçılarında büyük önem veren Atatürk, 1930'da Ankara'da bulunan Darülbeydi sanatçılara hitaben yaptığı konuşmasını şu sözlerle bitirmiştir: "...Efendiler, hepiniz mebus olabilirsiniz, vekil olabilirsiniz; hatta cumhurbaşkanı olabilirsiniz; fakat, sanatkar olamazsınız. Hayatlarını büyük bir sanata vakfeden bu çocukları sevelim..." (Kocatürk, 1999: 153).

Kahraman (1932), Yarım Osman (1933), Atatürk Çocuklar İçin (1933), Köy Muallimi (1933), Mavi Yıldırım (1934), O Bir Devirdi (1938), Abdullah Ziya Kozanoğlu: Kazanoğlu (1932), Vedat Nedim Tör: Yirmi Dokuz Birinciteşrin (1933), Vehbi Cem Aşkun: Oğuz Destanı (1935), Atatürk Köyünde Bir Uçak Günü (1936), Reşat Nuri Güntekin: İstiklâl (1933), Vergi Hırsız (1933), Nihat Sami Banarlı: Kızıl Çağlayan (1933), Vasfi Mahir Kocatürk: Yaman (1933), Peyami Safa: Gün Doğarken (1937), Abdülhak Hâmit Tahran: Hakan (1935), Nahit Sırrı Örik: Sönmeyen Ateş (1933), Galip Naşit: Destan (1933), Ziya Boral: Yaşayan Ölü (1936), Ferit Celâl Güven-Raşit Rıza Samako: Çakır Ali (1937), Burhan Cahit Morkaya: Gavur İmam (1933), Celâl Tuncer: Devrim Yolcuları (1937), Saim Kerim Kalkan: Vatan ve Vazife (1938), Ahmet Naim -Celâl Edip: Uzun Mehmet (1938), Şükrü Halil Tuğal: Kartal (1936), Yusuf Sururi Eruluç: Yanık Efe (1936), Bir Gönül Masalı (1938), Musahipzâde Celâl: Atlı Ases (1936), Köprülüler (1936), Lâle Devri (1936), Bir Millet Uyanıyor, Aziz Nogay: İstibdattan Cumhuriyet'e (1933), Sevr'den Lozan'a (1933), Şinasi Okur: Gâzi'nin Yolu (1935), Kadın Saylav (1935), Naci Tanseli: Zafer İçin (1933), Yunus Nüzhet Unat: Hedef (1934), Haydi Suna (1938), Halit Fahri: Ali Baba ve Kırk Haramiler (1936), Feyzi Kutlu Kalkancı: Timurhan (1934), Osman Cemal Kaygısız: Üfürükçü (1935), Necmeddin Veysi: Güneş (Destan, 1934), Nüzhet Haşim Sinanoğlu: Sakarya (1934), Bir Zâbitin 15 Günü (1934), Ali Mustafa Soylu: Cem (1931), Hüseyin Hüsnü: Vatandan Vatana (1933), Kâzım Naim Duru: Uyanış (1933), İbrahim Tarık Çakmak: Bozkurt (1935), M. Kemal Ergenekon, Atilla, S. Behzat Butak: Atillâ'nın Düğünü (1935), Ana (1936), Osman Sabri Adal: Vatan Uğruna (1931), Namık Kemal, Vatan Yahut Silistre, Hüsnü Hüseyin: Vatandan Vatana, Fuat Edip Altan: Tarih Anlatıyor (1935), Vedat Ürfi Bengü: Kanun Adamı (1938), F. Şemsettin Benlioğlu: Albayrak (1935), N. Kemal-Cemal Muharrem: Cengizhan. (Çağlar, 1930; Çamlıbel, 1932; Nayır, 1932; Ozansoy, 1933; Egeli, 1934; Gündüz, 1934; Çağlar, 1935; Safa, 1937; Tuncer, 1937; Kalkan, 1938; Lav, 1940; Çamlıbel, 1965; Gündüz, 1968; Güntekin, 1968; Karadağ, 1989: 81-122; Karadağ, 1998: 125-163; Zeyrek, 2006: 50-65)

Bunlardan başka Karagöz oyunları günün şartlarına göre yeniden yazılmıştır.⁶ Bu oyunlardan özellikle öne çıkanlar; İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Karagöz Ankara'da (1940), ve Ercüment Behzat Lav'ın Karagöz Stepte (1940) oyunlarıdır. (Tan, 2001: 262) Örneğin "Karagöz Stepte" oyununda yeni Türkiye'de cumhuriyetin ilanından beri uygarlık yolunda yapılan işleri sergiliyor. İzmir'de Nazilli'de, Karabük'te açılan fabrikalar, fuarlar, uçaklar, elektrik santralleri, köy enstitüleri gibi simgeler işlenmektedir (Lav, 1940: 49).

Halkevlerinde sergilenen oyunlardan Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in Akın, Özyurt; Behçet Kemal (Çağlar)'ın Çoban, Atillâ, Ergenekon; Yaşar Nabi

⁶ Halkevleri, sahnelerinde karagöz ve kukla oynatılmasını sağlamakla kalmıyor, bu oyunların araştırılması ile ilgili çalışmalarda yürütülüyordu (Özhan, 2000: 215).

(Nayır)'ın Mete; Münir Hayri (Egeli)'nin Bayönder oyunları Türk tarihinin Osmanlı öncesindeki olaylardan kaynaklanıyordu. Bu oyunlarda Türklerin, Türk uygarlığının çağı içindeki konumu sergileniyor ve halka kökü Türkistan'a dayanan bir Türklük bilincini aşılarmaya çalışılıyordu (Karadağ, 1989: 103; Atsız, 2006: 52-55). Örneğin Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in "Akın" adlı oyununda Türk tarihinin derinliklerinden Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya kadar geçen süreçteki olaylar anlatılmaktadır.⁷ Bu olaylarda anayurttaki iç denizin kurumması üzerine gelişen olaylar, yeni neslin çalışkanlığı ve dürüstlüğü üzerinde durulmakta, vatana ve töreye ihanet eden insanların karşısına çocuklarının çıkması ve onların yanlışlarına itiraz etmelerine dikkat çekilmektedir (Çamlıbel, 1932: 47). Eser bu yönüyle hem Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet dönemi yönetim anlayışını karşılaştırmakta hem de milli bilinç verilmeye çalışılmaktadır.

Manzum bir destan olan Akın'ın konusu kısaca şöyledir:

"Orta Asya'da yıllarca süren kuraklığın sona ermesi için, ihtiyar Hakan İstemi Han, yasa gereğince, kurban edilecektir. Gün, Batı ve Doğu Beyleri bu hükmü yerine getirmek üzere İstemi Han'a gelirler. Bu üç beyin oğulları da devlet yönetimini öğrensinler diye, Hakan'ın yanındadırlar. Üç başbuğ hileye başvurur ve kuraklık devam edeceği için, kurban edilme sırasının İstemi Han'dan sonra kendilerine de geleceğini düşünerek, Han yerine kızı Suna'nın öldürülmesi için baş bakıcıyı kandırırlar. Gün Başbuğu'nun oğlu Demir, Suna'yı sevmektedir, bu yüzden hileyi meydana çıkarır. Mertliğe sığmayan bu tutumları yüzünden, halk üç başbuğu öldürür. Bunların oğulları Bumîn, Bayan ve Demir başbuğ olur ve İstemi Han'ın "Akın" ülküsünü gerçekleştirmek için boylarıyla birlikte üç yöne dağılırlar."

4 Ocak 1932 gecesi Ankara Halkevi'nde sahnelenen ve Atatürk tarafından da izlenen "Akın" daha sonra şehir tiyatrolarında da temsil edildi (Çamlıbel, 1932; Tan, 2001: 259-260).

Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in "Özyurt" adlı destanında ise akıncıların önce anayurttan öz yurda daha sonra da deniz kıyısına gelişleri, kıyılarda ilkel yaşayan yerlilere sevgi ve uygarlık öğretmeleri anlatılmaktadır (Çamlıbel, 1932).

Behçet Kemal (Çağlar)'ın "Çoban" adlı oyunu ise, Türk tarihini öğrenmeye çalışan fakat bunda pek başarılı olamayan bir çocuğun esneyerek ve uyuklayarak yaptığı bir konuşmayla başlamakta ve oyunun diğer kahramanı dedenin ona yardımını konu edinmektedir. Oyunda tarih dede, Türklerin tarihte başkalarına boyun eğmeyen tek halk olduğunu söylemekte, çocuk ta Türklerin yeni ve bilinmeyen eserleri konusunda sürekli olarak ona sormaktadır. Oyunun sonunda, tarih öğrenmek isteyen

⁷ Hatta perde açıldığı zaman, sahnenin önünde, ikinci ve geniş bir atlas perde görünür. Bu atlas perdenin üstünde büyük bir Asya, Avrupa ve Afrika haritası çizilmiş ve oklarla Türklerin akın yolları gösterilmiştir (Çamlıbel, 1932: 7-8).

çocukla tarih dede arasında tek bir kişi olmayıp, Türk ırkını ve kahramanlarını temsil ettiğini belirtir. En sonunda da çoban yeni Türkiye'nin büyük kurucusu ve önderi olan Atatürk'le özdeşleştirilir (Çağlar, 1933).

Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarında oynatılan Yaşar Nabi (Nayır)'ın "Mete" isimli oyunu Türk'ün özgürlük aşkını işlemektedir. Eserde Mete ile Atatürk özdeşleştirilmekte, çöken bir Osmanlı Devleti'nden genç bir Türkiye Cumhuriyeti'nin çıkması anlatılmaktadır. (Nabi, 1932; Asilyazıcı, 1982: 126) Türk tarihinin ve erdeminin anlatılmaya çalışıldığı eser, Mete'nin babası Teoman ve karısının öldürüleceğini ve halkın Mete'yi baş tacı edeceğini haber veren büyücü sahnesiyle başlamakta ve gelişen olaylar bu kehaneti doğrulamaktadır. Eserin sonuna doğru tekrar ortaya çıkan büyücüler bu kez Türk tarihinin nasıl olacağını, Mustafa Kemal'in Türk milletini nasıl kurtaracağını anlatırlar. Oyunun esas temasını oluşturan Türk milletinin özgürlük ve uygarlık konusundaki hassasiyeti ise Mete'nin ağzından şu mısralarla verilir:

Çünkü alışkın değil bir Türk esir olmaya

At üstünde büyüyen çünkü yürümez yaya (Nabi, 1932: 17).

Behçet Kemal (Çağlar)'ın "Ergenekon" manzum oyunuyla, Türk milletini uygarlığın kurucusu olarak takdim etmekte ve ozanın ağzından Türk milletini şöyle anlatmaktadır: (Çağlar, 1933: 14-15)

Türk kalbinden geçti ilk tanrıların kanları

Öbür ırklar sürüyken Türklerdi çobanları

Gün görmezden öteki insanların inleri

Kafalarında güneş Türklerin bilginleri

...

Hey Rab! Çıkمام gerekti arşındaki kürsüne

Madem ki ilk demiri koymuştu Türk örsüne

...

Madem ki ilk kıvılcım sıçramıştı toprağa

Hacet yoktu bir yeni büyüklük yaratmaya

Doldurunca bir demir sapı Türkün elini

Yere diktin demekti etten bir heykelini

...

Ne çok gecikecekti insan olmakta insan

Olmasa Türk ilk seven, ilk inanan, ilk yazan.

Diğer oyunlar ise, konularını daha çok Osmanlı'nın son döneminden, İstiklâl Savaşı'ndan, Atatürk'ün hayatından ve devrimlerinden alıyordu. (Sakaoğlu, 1988: 30) Örneğin Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in yazdığı "Kahraman"

adlı manzum destan, vatan ve Atatürk sevgisinin tüm aşkların üstünde olduğu temasını işlemektedir. Kahraman Destanı'na göre; 1920'lerde asker kaçağı Aşık Hüseyin, hancının kızını seviyor. Hancı kızını asker kaçağına vermek istemiyor. Aşık Hüseyin'in kardeşi Hasan ise düşmanla iş birliği halindedir. Hana gelen binbaşının evraklarını çalıyor. O sırada hanın önünden "Kahraman" (Mustafa Kemal Paşa) geçiyor. Aşık Hüseyin Mustafa Kemal'e su veriyor ve tümüyle ona bağlanıyor. Hüseyin, düşmanla iş birliği yapan kardeşi Hasan ile çatışıyor, Hüseyin kardeşini öldürmek zorunda kalıyor. Binbaşı durumu öğrenince Hüseyin'i gönüllülerin başına geçiriyor. Aşık Hüseyin, sevgilisi ile birlikte artık savaşa gidecektir (Karadağ, 1998: 135).

Saim Kerim Kalkan'ın "Vatan ve Vazife" adlı eserinde ise düğün gecesi karısını bırakıp aldığı emir gereği cepheye giden bir teğmenin vatan ve vazife konusunda yaptığı fedakârlıkları anlatmaktadır. Oyunda teğmen ölümü pahasına düşman cephaneliğini havaya uçuruyor, tek kolunu ve gözünü yitiriyor (Kalkan, 1938).

Millî bilinci ve vatan sevgisini işleyen oyunlardan biri de Peyami Safa'nın "Gün Doğarken" adlı eseridir. Bu eserde kurtuluş savaşının Mustafa Kemal Paşa'nın izinde iç ve dış düşmanlara karşı kazanıldığını konusu işlenmektedir. Oyunda başkahraman Murat Bey, Anadolu'ya silah ve asker kaçırıyor. Üvey babası ise İstanbul Hükümeti ile ilişki kuruyor, "nerede rahat edersem orası benim vatanımdır" diyor. Murat Bey yakalanıyor, divan-ı harbe götürülürken nöbetçiyi ulus sevgisi ile ikna ediyor. Birlikte Anadolu'ya kaçıyorlar. Anadolu'da düşman cephaneliğini havaya uçururken yakalanıyorlar. Savaş kazanılıyor, üvey babası pasaport alıp İngiltere'ye giderken, Murat Bey yaralı olarak İstanbul'a dönüyor (Safa, 1938).

Halit Fahri Ozansoy'un "On Yılın Destanı" adlı manzum destanında da fen ve güzel sanatların vatani parlatacak güneş olduğu üzerinde durulmakta ve Avrupalıların sömüremeyeceği bir ulus yaratılması hedeflenmektedir (Karadağ, 1998: 140).

Münir Hayri (Egeli) tarafından yazılan ve Aydın Saygun tarafından bestelenen "Öz Soy" adlı eser ise Türk ve İran halklarının kardeşliğini konu almaktaydı.⁸ İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye'yi ziyareti vesilesiyle ilk olarak 19 Haziran 1934'de Ankara Halkevi'nde sahnelenen bu eserde izleyenlere dört bin yıl öncesinden Mustafa Kemal Paşa'ya ve Rıza Pehlevi'ye uzanan bir süreç sunulmuştur (Buttanrı, 2009: 956; Erden, 2006: 232). Eserde insanlığın etrafındaki karabulutları yırtan Kave ve

⁸ "Öz Soy" adlı oyun, Mustafa Kemal Paşa'nın, İran Şahı Rıza Pehlevi gelmeden önce Münir Hayri Bey'i çağırarak Türklerle İranlıların soy ve kültür itibarıyla kardeş olduğunu sırf mezhep mücadelesi yüzünden birbirinden ayrılmış olan bu iki kardeşin aslında bir olduğunu gösteren bir piyes yazmasını istemesi üzerine kaleme alınmıştı (Banoğlu, 1976: 312).

Bozkurt inkılâbından sonra büyük hükümdar Feridun'un iki oğlu dünyaya gelmiş ve bunların isimleri "Tur" ve "İraç" olarak koyulmuştu. Daha sonra bu iki çocuk tarihin her safhasına hâkim olmuş olan iki neslin cedleri olmuştu. Gökten inen melekler ise onlara ve nesillerine büyük istikballer vaat etmişti. Bu suretle hiç ölmeyecek olan "Tur" ve "İraç" nesilleri her defa yeni bir ümitle kuvvetlendikçe gençleşecekler ve birbirine bağlı kaldıkça insanlık için bir nur kaynağı teşkil edeceklerdi. Üç defa büyük medeniyet kurmuş olan bu iki kavim son olarak İslam medeniyetini kurmuş fakat bundan sonra kara günler başlamış ve iki kardeş kavim ayrı düşmüşlerdi. Nihayet aradan uzun zaman geçmiş ve "Tur"un vatanındaki kara günlere Mustafa Kemal ismindeki kurtarıcı son vermiştir. Aynı şekilde "İraç"ın vatanının kurtarıcısı da Rıza Pehlevi olmuştu (Cumhuriyet, 20 Nisan 1934: No: 3635).

Sonuç

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin en önemli kültür kurumu olarak ortaya çıkan Halkevleri her bir şubesi ile halkın eğitim, kültür ve sosyal düzeyini yükseltmeye çalışmış, milleti şuurlu, birbirini anlayan, seven, milli hassasiyeti yüksek bir halk kütlesi haline getirmeyi amaçlamıştır. Şüphesiz bu amaca ulaşmada en büyük rol dil-edebiyat, tarih ve müze şubeleri ile temsil şubelerine düşmüştür. Temsil (tiyatro) şubeleri belirtilen diğer şubelerin araştırmalarından hareketle Türk milletinin kökleri, Orta Asya Türklerinin yaşamları, yurtlarından göçleri, savaşları, yazıtları, kurdukları devletleri, meydana getirdikleri medeniyetleri, tarihi şahsiyetleri yeniden yorumlamış ve Yeni Türk Devleti ile ilişkilendirmiştir.

Yukarıda örneklerini sunduğumuz temsil faaliyetlerinde de görüldüğü üzere Halkevlerinin temsil şubelerinde Türk tarihi bir bütün olarak sunulmuş, Türk halkının tarihi derinliğini öğrenmesi, milli kimlik kazanması hedeflenmiştir. Ayrıca bu gösteri faaliyetleri ile halkın vatan, millet sevgisi ve sosyal yardımlaşma ile hemen bütün zorlukların üstesinden gelebileceğinin gösterilmesi ve her toplumda var olabilecek yanlışlıkların giderilerek erdemli bir toplum yaratılması amaçlanmıştır.

Halkevlerinde izlenen bu yeni kültür politikası ile aynı zamanda aydınların halktan kopması ve ulusal kültürden uzaklaşarak kozmopolitleşmeleri önlenmek istenmiş, bir başka ifadeyle, aydın-halk ikiliği ortadan kaldırılarak aydın halk kucaklaşmasını hedeflenmiş, kısa sürede önemli başarılar sağlanmıştır.

Bu süreç o tarihe kadar bu tür etkinliklere yabancı olan Anadolu halkı için bir kültürlenmeden başka sosyal yaşamda bir dönüm noktası olmuş, o zamana kadar uzak kaldığı bir alanda ilk kez boy göstermeye başlamış, çok sayıda sanat, siyaset, bilim ve kültür adamı yetişmiştir.

Ne var ki, Türk kültüründen güç alarak yeni bir toplum inşa etmeyi amaçlayan ve bu konuda önemli çalışmalar yapan halkevleri II. Dünya

Savaşı sonrası değişen dünya şartları ve bu şartların iç politikaya yansması sonucu kapatılmış, yerine benzer faaliyetleri yürütebilecek başka bir kurum da kurulmadığı için Atatürk'ün büyük önem verdiği milli ve modern bir toplum yaratma projesi yarım kalmıştır.

KAYNAKÇA

- AKÇURA, Yusuf (1981). *Yeni Türk Devletinin Öncüleri, 1928 Yılı Yazıları*. (Yay. Haz.: Nejat Sefercioęlu), Ankara: Hayali Kitabevi.
- AND, Metin (1985). "Tanzimat ve Meşrutiyet Tiyatrosu". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt. 6, s. 1607-1628, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ASILYAZICI, Hayati (1982). "Yaşar Nabi Nayır'ın Tiyatroya Bakışı Üzerine". *Yaşar Nabi'ye Saygı*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal (2006). "Türk Destanını Sınıflandırma Tecrübesi". *İslamiyet Öncesi Türk Destanları (İncelemeler-Metinler)*, (Haz.: Saim Sakaoğlu-Ali Duymaz), s. 52-55, Ankara: Ötügen Yayınevi.
- BANOğLU, N. Ahmet (1976). *Nükte ve Fıkralarla Atatürk*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık.
- BUTTANRI, Müzeyyen (2009). "Atatürk Dönemi Tiyatro". *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, Atatürk Dönemi (1920-1938)*, Cilt. 2 (Ed: Osman Horata vd.), s. 949-958, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi (1932)*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Cumhuriyet* (20 Haziran 1934). No: 3635.
- CUNBUR, Müjgan (1981). *Atatürk ve Milli Kültür*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÇAğLAR, Behçet Kemal (1933). "Ergenekon". *Ülkü*, Cilt.1, 14-15.
- ÇAğLAR, Behçet Kemal (1935). *Attila*. Ankara: Ulus Basımevi.
- ÇAğLAR, Behçet Kemal (1930). *Çoban*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz (1932). *Akın*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz (1965). *Özyurt*. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınevleri.
- ÇERİBAŞ, Mehmet - AÇA, Mustafa (2017). "Halk Bilimi Araştırmalarının Tarihi". *Halk Bilimi El Kitabı*, (Ed.: Mustafa Aça), s. 52-132, İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- ÇOBANOğLU, Özkul (2002). "Türk Halk Bilimi Çalışmaları Tarihinde Türk Ocaklarının Yeri ve Önemi Üzerine Tespitler". *Uluslararası Tarih- Dil-Edebiyat Sempozyumu: Bildiriler Kitabı-II (3-5 Mayıs 2001)*, (Yay. Haz: Mithat Kerim Aslan vd.), s. 1-10, Trabzon: Trabzon Valilięi Yayınları.
- EGELİ, Münir Hayri (1934). *Bay Önder*. Ankara: Ulus Basımevi.
- ERDEN, Ömer (2006). *Atatürk Dönemi Türkiye'yi Ziyaret Eden Yabancı Devlet Başkanları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs (2005). *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- GÜNDÜZ, Aka (1934). *Mavi Yıldırım*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1968). "İstiklal". *Okullarda Milli Piyesler Antolojisi*, (Haz: Mustafa Yılmazkaya), İstanbul: Günaydın Kitabevi.
- İNÖNÜ, İsmet (1934). *Yeni Türk Dergisi*. Yıl: 1934, 1/19, 1389.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1969). "Milli Kültürün Kudreti". *Türk Kültürü*, S. 79.
- KALKAN, Saim Kerim (1938). *Vatan ve Vazife*. Ankara: Ulus Basımevi.
- KARADAĞ, Nurdan (1998). *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KARADAĞ, Nurhan (1989). "Halkevleri Oyun Dağarcığı 1932-1951". *Erdem*, S. 13, s. 81-122.
- KOCATÜRK, Utkan (1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri 1932-1951-1963* (1963). İstanbul: CHP İstanbul İl Gençlik Kolu Yayını.
- KÜÇÜKÜĞÜRLÜ, Murat ve OKUR, Mehmet (2007). *Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- LAV, Ercüment B. (1940). *Karagöz Stepte*. Ankara: CHP Yayını.
- NAYIR, Yaşar Nabi (1932). *Metem*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- NUTKU, Özdemir (1983). "Cumhuriyet Tiyatrosu". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 9, s. 2511-2530, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okullarda Milli Piyesler Antolojisi* (1968). (Haz: Mustafa Yılmazkaya), İstanbul: Günaydın Kitabevi.
- OZANSOY, Halit Fahri (1933). *On Yılın Destanı*. İstanbul: Hakimiyeti Milliye Yayınları.
- ÖZHAN, Mevlüt (2001). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Geleneksel Türk Tiyatrosu". *I Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, s. 211-219, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SAFA, Peyami (1938). *Gün Doğuyor*. İstanbul: CHP Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim (1988). "Atatürk'ün Türk Sanatına Verdiği Değer". *Erdem*, S. 10, s. 21.
- SOYAK, Hasan Rıza (2005). *Atatürk'ten Hatıralar*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- ŞENER, Sevda (1998). *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Tiyatrosu*. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- TAN, Nail (2001). "Atatürk Dönemi Tiyatro ve Opera Çalışmalarında Türk Halk Kültüründen Nasıl Yararlanıldı?". *I Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri* 6-7 Ekim 2000, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- TAŞTAN, Zeki (2007). "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Tarihi Tiyatroları". *Mustafa Necati Sepetçioğlu*, (Ed.: Hülya Argunşah), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TUNAYA, Tarık Zafer (1998). *Türkiye'de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi*. C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TUNCER, Celal (1937). *Devrim Yolcuları*. Ankara: CHP Gösterit Yayını.
- TURHAN, Mümtaz (1997). *Kültür Değişmeleri-Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- ULUSKAN, Sema Bayındır (2010). *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ülkü (1933). 1/1, s. 6-8.
- Ülkü (1933) Cilt 1, Sayı 2, 1/1, s. 99.
- VARNALI, Özgür Şahap (2008). *Türkiye'de 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- YÜKSEL, Ahmet Halûk (1994). "Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kültürel İletişimin Modele Dayalı Boyutları". *I Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- ZEYREK, Şerafettin (2006). *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*. Ankara: Anı Yayınları.